

Feyza Hepçilingirler

Öykü Dili

Öyküde Dilin İçi, Dışı

Dil, öykünün neresindedir, öyküye etkisi nedir? Öykü ile dil arasındaki ilişkiyi, sözcük seçimiyle sınırlandırmak doğru mudur? Peki, sözcüklerin hiç mi önemi yoktur? Yazılı bir metni öykü yapan dil dışı öğeler hangileridir? Bunlar gerçekten dilin dışında mıdır?

Soru yağmuruyla başladığımın farkındayım; çünkü bir yargının genelleşmeye yüz tuttuğunu görüyorum. Dile özen göstermek deyince, sözcükleri özenle seçmek anlaşılıyor. Dile özen göstermek bundan ibaretmiş gibi. Böyle olunca bu benimseyiş, karşı görüşü oluşturmakta gecikmiyor. Karşı görüş olarak beliren nedir? Öykü dilden ibaret değildir; kurgusu var, konusu var, atmosferi var. Doğru mudur? Evet, doğrudur. Bu sayılanların tümü de öyküde önemlidir.

Bir öykü yazarı dili iyi biliyor, sözcükleri yerli yerinde kullanıyor diye övülemez. Yazar olmayıp yazar adayı olsa da övülemez. Elbette dilini iyi bilecek, yalnız doğru değil, hatta yalnız iyi de değil, aynı zamanda çok güzel ve yaratmak istediği etkiyi yaratacak yetkinlikte kullanmayı da başaracak. Mademki öykü yazmaya soyunmuş!

Tam burada durup okumakta olduğunuz bu yazıyı kendi içine katlayabiliriz. Dile özen, sözcük seçiminden ibaret değildir; doğru! Ama sözcük seçiminden başlamaz mı dil özeni? Sözelimi, üstteki paragrafın son tümcesine bu gözle bakılabilir. Hatta önceki tümcenin son sözcüğünden işe başlanabilir. “Başaracak” yerine “becerecek” desem, aynı anlamda bir sözcük mü kullanmış olacaktım gerçekten? Başka çağrışımlar girmeyecek miydi işin içine? Son tümceye bakacaktık. Bakalım: “Mademki öykü yazmaya soyunmuş!”

Kendisinden önce söylenene bağlı bir tümce. Göze ilk çarpan özelliği bu. Ben daha çok, son sözcük üstünde durmak istiyorum. “Soyunmak” sözcüğü, “bir işe soyunmak” biçimiyle son zamanlarda pek moda! Bu sözcüğü kullanarak, size kendimle ilgili bir ileti sunmuş oluyorum: “Beni çağdışı biri olarak algılamayın. Moda söyleyişleri biliyorum ve gördüğünüz gibi kullanıyorum da.” “Soyunmuş” yerine, sözdizimine dokunmadan “başlamış” deseydim yazar ve yazar adayı diye saydığım iki kişiden birini, “yazar”ı dışlamış olacaktım. Öyle ya,

“başlamış”, yalnızca yazar adayını kapsayan bir sözcük. “Kalkışmış” da diyebilirdim. O zaman da bir küçümseme, tepeden bakma havası sinecekti sözüme.

Dil özeni, sözcük seçiminden başlar; ancak bu özeni, sözcük seçiminden ibaret sanmak, öykü ile dil arasındaki ilişkiyi hiç anlamamak demektir. *Imge Öyküler*' in ilk sayısında yayımlanan bir öykü var önümde; Necati Tosuner'in 'Gölgeler' adlı öyküsü. “İçim sıkıldı.” diye başlıyor. Yalnızca iki sözcükten oluşan bu ilk tümcenin, öykünün “atmosfer”i hakkında fikir vermediği söylenebilir mi? Hatta konusu hakkında da aşağı yukarı bir izlenim ediniyoruz. “Yalnızlık” anlatılacak gibi görünüyor. “Gidip tül perdeyi iyice yana açtım. Evet, kar başlamıştı işte. Sanki karanlık çökecek.” Öykü kişinin, karın başladığını görmesi için, perdeyi açması gerekir, doğru. Öyleyse yazar bunu, “Perdeyi açtım.” diye anlatabilirdi. Öyle yapmıyor ama. Öykü kişinin içi sıkıldığında pencerenin önünde olmadığını “gidip” sözcüğüyle anlatıyor. Demek evin kuytularındaymış içi sıkıldığında. Sıkıntısını gidermek üzere dış dünyadan bir destek almak için pencerenin önüne gitmiş olmalı. Perdenin “tül” olduğu belirtilmiş. Demek açmadan da görülebilirmiş dışarı; ama o tüllü görüntü iç sıkıntısını gidermeye yetmemiş ki açılmış perde. Üstelik, “iyice yana” açılmış. O sıkıntıdan bir an önce kurtulmak ister gibi. Ama o ne? Dışarıda sıkıntıyı artırabilecek, kişiyi o sıkıntıyı duyduğu eve iyice hapsedecek iki önemli öğe birden var. Birincisi, kar başlamış. Demek ki dış dünya ile araya çekilen, tül perdeden daha kalın bir perde olacak artık; belki de giderek kalınlaşacak bir perde: kar. O da yetmezmiş gibi, bir de karanlık çökecek. İşte kurguyla ilgili ipucu. Bu durumda öykü kişinin kendi içine bakmasında, öykünün böyle çatılmasında yadırganacak bir şey var mı? Dış dünyanın giderek uzaklaştığı, uzaklaşacağı bir ortamda pencereden bakan kişi, kendi içine döner mi? Evet. Üstelik dışarıdan içeriye yönelmeyi sağlayacak bir aracı da var. “Karşığı çocuk nasıl da büyümüş öyle!...”

“Karşığı çocuk”, bilinen bir çocuk, daha önce izlenmiş, hakkında konuşulmuş, düşünülmüş, yorumlar yapılmış... Böyle olmasaydı, “Karşı camda bir çocuk var.” diye anlatılırdı. Bilinen bir çocuk olduğu, zaten büyümüş olduğunun fark edilmesinden de belli. Anımsamanın aracı bu çocuk olacak işte. Anımsanan zamanda bu çocuk üç yaşlarında, mevsim yaz. Yaşanan zamandan anımsanan zamana geçildiği, satırların sağa yaslanmasıyla da belirginleştirilmiş. Ayrıca “sen” diye seslenilen biri daha girdi öyküye anımsama bölümlerinde. Balkonda otururken kendisine bu sokağın, kuşların üstüne üstüne koşup onları yakalamaya çalışan bu çocuğun anlatıldığı bu “sen” kim?

“Benim evin balkonunda oturuyorduk.” dendiğine göre, bu evi paylaşan biri değil. Şimdi sıkıntı veren bu evde konuk olarak bulunuyormuş “sen”. Bir yerde “kar tatili”nden, bir yerde de geçmişte kalan öğrencilerden söz edildiğine göre, emekli bir öğretmen. Sevilen bir insan, bir sevgili. Söylenmeyen birçok şey gibi, bu da söylenmiyor. Ama öykü, söylenenler kadar söylenmeyenlerle kurulmaz mı zaten?

Yalnızlık temalı bir öykü olarak 'Gölgeler' boğucu, bunaltıcı olabilirdi. Böyle sıkıcı bir "atmosfer" yaratılmamasında, yazdan kışa, kıştan yaza geçen kurgu kadar, öykü kişinin avunma çabasının da etkisi büyük. Kendisini eve kapatacak kar yağışı için, "Yine de güzeldi." diyebilen bir kişi bu; "Camın kıyısından bıçak gibi ince bir soğuk geliyordu. Sanki bu da güzeldi." diyen, karşı penceredeki çocuğun gülüşünden sevinçler çıkarabilen, "Şimdi iç çekmek de güzel, iç çekmeyi güzel bulduğuna kendini inandırmak da." diyen kişinin, kişilik özellikleri dil sayesinde kazandırılmadı mı ona?

İki zaman var gibi görünüyor öyküde. Geçmiş ve şimdi. Geçmiş, "sen" diye seslenen sevgiliyle balkonda geçirilen bir ağustos akşamüstü; şimdi, pencereden bakılıp geçmişin düşlendiği kış başlangıcı. Yazar, öykünün başında, yalnızlaştırıcı öge olarak sunduğu kar imgesini, öykünün sonunda, "Yok, bu yıl kar yağmadı. Daha yağmadı." diyerek kendi elleriyle parçalayacak; ama bu durum öyküye zarar vermek yerine yepyeni bir açılım kazandıracak: "Şimdi" diye anlatılan, aslında "gelecek"miş meğer. Yalnız geçirileceği şimdiden belli olan bir "gelecek". Ayrıca geçmiş ve gelecek kavramları, "orası" ve "burası" diye anlatılabilecek kadar somut. "Gelecek", penceresinden bakıldığında kar yağışının gözleneceği "burası" ise, geçmiş de epey gerilerde kalmış bir "orası"dır.

Öyküde temanın yalnızlık olduğunu söyleyen benim. Yazar bunu bir kez olsun söylemiyor; yalnızlık sözcüğü hiç geçmiyor öyküde. Geçmiş, durmaksızın bir şeyler anlatılan, birlikte gökyüzüne bakılan, söylenen, konuşulan bir ortam olarak anlattıktan sonra, "bura"ya döndüğünde ses kalmıyor. Konuşan, epeyce somutlaşmış olan sessizlik. "Ben seninleyim." diyen bir sessizlik.

Öyküde dil dışı gibi görünen her şey, dilin içinde olup bitiyor. Kurgu dille sağlanıyor, kişiler dille canlanıyor, atmosfer dille yaratılıyor. Öyküde dil dışı bir şey yok; dilin dışında öykü yok.

İ M G E K İ T A B E V İ Y A Y I N L A R I

Félix Martí-Ibáñez

Felsefe Öyküleri

Thales'ten Aristoteles'e, Descartes'tan Heidegger'e, Kierkegaard'dan Sartre'a, yaşamış en tehlikeli, en şaşırtıcı, en çekici filozoflar...

Felsefeyi insan yaşamının çatisıyla sunan az rastlanır bir kitap.

374 Sayfa
16.5 YTL

Türkçesi: Hamide Koyukan

